

İstiklal Marşı'nın Yazıldığı Mekân Taceddin Külliyesi
National Anthem The Place Which Was Written Taceddin Kulliyeye

Ahmet Köç*

MAKALE BİLGİSİ

Araştırma Makalesi
Research Article

Sorumlu Yazar:
Corresponding author:

* Akdeniz Üniversitesi
Eğitim Fakültesi
ahmetkoc@akdeniz.edu.tr
ORCID: 0000-0002-8819-8095

Başvuru / Submitted:
17 Kasım 2022

Kabul / Accepted:
6 Aralık 2022

DOI: 10.20860/ijoses.1206239

Atıf/Citation:

Köç, A. "İstiklal Marşı'nın Yazıldığı Mekân Taceddin Külliyesi".
Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi, 18(2022): 79-87.

Benzerlik / Similarity: %16

Öz

İstiklal şairi Mehmed Akif'in İstiklal Marşı'nı kaleme aldığı Taceddin Külliyesi tarihte çok fazla bilinmemektedir. Taceddin Mustafa Efendi tarafından kurulan külliye içerisindeki dergâh, daha sonra aileye mensup postnişinler/şeyhler tarafından yönetilmiştir. Vakıf sistemi içerisinde hizmet veren tekkeler, bir takım hizmetleri yerine getirmişlerdir. Celvetiye tarikatına bağlı tekke, şeyh, derviş ve müritleriyle burada halkın dua ve zikirlerine ev sahipliği yaptırmıştır. Kurumsal açıdan şehrin bu önemli kurumunun uzun süre ayakta kalabilmesi sağlam gelirlerinin olmasıyla yakından ilgilidir. Padişahların, devlet adamlarının ve şehirde yaşayan çeşitli kesimlerden insanların yardımları Taceddin Külliyesi'nin sürekliliğini sağlamıştır. Bu nedenle vakıf yönetimi, gelir kaynakları, külliye çalışan personel, yaşanan sorunlar, Osmanlı padişahlarının ve diğer devlet adamlarının buraya yaptıkları yardımlar detaylı olarak bu çalışmada ele alınacaktır.

XVII. yüzyıl sonlarında kurulduğu tespit edilen ve günümüze kadar bir kısmı ayakta kalabilen Taceddin Külliyesi hakkında kaynaklarda sınırlı bilgi vardır. Bağımsızlık şairi Mehmed Akif'in bir süre misafir olarak konakladığı, İstiklal Marşı'nı yazdığı mekânı, yapısal ve işlevsel açılardan ele alarak somutlaştırmak çalışmanın ana konusunu oluşturmaktadır. Büyük şaire ev sahipliği yapan, mekânı anlamak, mekânın ona sunduğu imkânları gençliğe anlatmak kültürümüzü anlamak adına önemlidir. Mehmed Akif, İstiklal Marşı ve İstiklal Marşı'nın yazıldığı mekân hakkında ortaya atılan çeşitli görüşleri ortadan kaldırmak adına daha fazla araştırmak gerekmektedir. Çalışmada XVII. yüzyıl sonlarından XX. Yüzyıl başlarına kadar olan sürede külliye Osmanlı Arşivi, Vakıflar Arşivi, Ankara sicilleri ve basılı eserlerdeki bilgileri taranarak kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Ankara, Taceddin, Külliye, Vakıf, Dergâh

Abstract

The Taceddin Kulliyeye, where the Turkish national poet Mehmed Akif wrote the National Anthem, is not very well known in history. Founded by Taceddin Mustafa Efendi, the dervish lodge in the kulliyeye was later ruled by sheikhs belonging to the family. The dervish lodges, which served within the foundation system, performed a number of services. The dervish lodge, sheikh, dervish and followers of the Celvetiye sect helped the people's prayers and zikir here. From an institutional point of view, the long-term survival of this important institution of the city is closely related to its solid income. The help of sultans, statesmen and people from various parts of the city ensured the continuity of Taceddin Kulliyeye. The foundation management of the Taceddin Complex, its sources of income, the personnel working in the complex, the problems experienced, the help of the Ottoman sultans and other statesmen will be discussed in detail in the study.

There is limited information in the literature about the Taceddin Kulliyeye, which was found to be founded at the end of the century and some of it has survived until today. The main subject of the study is to embody the place where the independence poet Mehmed Akif stayed as a guest for a while, where he wrote the National Anthem, by considering it from structural and functional perspectives. It is important to understand our culture, which hosts the great poet, to understand the place and to explain the opportunities that the place offers to the youth. Mehmed Akif, National Anthem and it is necessary to investigate further in order to eliminate the various opinions about the place where the National Anthem was written. XVII in the study. from the end of the century XX. until the beginning of the century, the information in the Ottoman Archive, Foundations Archive, Ankara registers and printed works of the complex was used by scanning.

Keywords: Ottoman, Ankara, Taceddin, Kulliyeye, Waqf, Dergâh

Giriş: Konunun Önemi, Kavramlar ve Yöntem

İstiklal Marşı'nın yazıldığı Taceddin Dergâhı, eğitim hayatının hemen hemen ilk yıllarından itibaren hafızalarda yer etmiştir. Bu tarihi mekânın ne zaman ve hangi amaçlarla kurulduğunu bilmek, dolaylı olarak İstiklal şairimiz Mehmed Akif'in Milli Mücadele yıllarında Taceddin Külliyesi'nde neden bir süre misafir olarak kaldığı sorusuna da ışık tutacaktır.

Bugüne kadar ayakta kalan yapılar Taceddin Külliyesi olarak ifade edilen yapılar topluluğunun bir parçasıdır. Arşiv kaynaklarında dergâh dışında, kasr-ı ebniye/misafirhane, cami, türbe, konut, çeşme ve hazire/mezarlıktan bahsedilmektedir (Öztürk 2017: 26). Dolayısıyla zahiride bugün sadece dergâh olarak bilinen kısmını ayakta tutabilesek de Osmanlı Ankara'sının önemli yapılarından olan külliye, XX. yüzyıl başlarında hazırlanan yeni imar planına kurban edilmiştir.

Mehmed Akif'in İstiklal Marşı'nı Taceddin Dergâhı'nda yazdığını biliyor olsak da bugün ortada duran bina, dergâh binası değildir. İki katlı küçük bina, kasr-ı ebniye/misafirhane olarak kullanılan kısımdır.

Dergâh denilince onlarca kişinin bir arada bulunabileceği geniş bir yapı akla gelmelidir. Çünkü Ankara'da bulunan gerek Hacı Bayram-ı Velî ve gerekse Ankara Mevlevihanesi'nde görüldüğü üzere dergâhlarda hem şeyh ve dervişlerin ihtiyaçlarını hem de dergâha gelip giden misafirlerin ihtiyaçlarını karşılayan kısımlar olmalıdır. Bu kısımlar arasında; mutfak, abdesthane, şeyh odası, derviş odaları, toplu konuşmaların ve zikirlerin yapıldığı meydan bulunmalıdır. Bahsedilen gerekçelerden dolayı literatürümüze Taceddin Dergâhı olarak giren, bugün ziyaret edilen binanın dergâh olamayacağı bu binanın, kasr-ı ebniye/misafirhane olduğu ortadadır.

Taceddin Dergâhı'nı daha doğrusu dergâh kavramına bakıldığında; kavramın zâviye, hangâh, asitâne ve tekke kavramları birbirlerinin yerine küçük farklılıklarla kullanılabilir. Şöyle ki; fizikî yapıları itibarıyla küçük tekkelere zâviye; büyüklerine hangâh veya dergâh; merkezî pozisyonu olanlara da asitâne denilmektedir (Ocak 1978:248). Bu durumda dergâh, zikir yapılan çile çekerek dünyevi beklentilerden uzaklaşılacak şeyh ve dervişlerin hem ikamet ettiği hem de gelip giden misafirleri ağırladığı, topluca ibadet ve zikir yapılan mekânlardır.

Ankara şehir merkezindeki Taceddin Dergâhı'nın bağlı bulunduğu tarikat, köken itibarıyla Celvetiyye'dendir (Yılmaz 2015;930). Celvetilerin kökeni Anadolu'da Hacı Bayram Velî Hazretlerine dayanmaktadır. Celvetiyye tarikatının ismini ilk kez zikreden Mehmed Muhiddin Üftade olurken, bu tarikatı şöhrete kavuşturan Aziz Mahmud Hüdayî olmuştur (Öztürk 2011;19). Celvetiler, siyasi yakınlığın yakıcı bir ateş olduğu kanısına sahip olduklarından padişaha ve diğer devlet yöneticilerine uzak dururlardı (Yılmaz 1993: 274).

Celvetiyye tarikatında nefisle mücadele amellerin en faziletlisi olduğundan onunla mücadelede esas silah riyazattı. Bunun için nefsin isteklerine muhalefet, az yemek, az uyumak, az konuşmak ve halkla fazlaca karşılaşmaktan uzak durmakla mümkündü. Bu yüzden Celvetiyye tarikatının temel düsturu; *hak için halktan uzak durmaktı* (Şapolyo 2013: 234).

Celvetiyye tarikatının Ankara şehrindeki önemli merkezî Taceddin Külliyesiydi. Belgelerden anlaşıldığına göre Taceddin Külliyesi'nin geçmişi XVII. Yüzyıl sonlarına kadar gitmektedir. Bu merkezin tarihini, vakıf yapısını ve çalışan personelinin ele alırken nitel araştırma yöntemlerinden sistematik inceleme deseni kullanılmıştır. Nitel araştırma, kavramları, fikirleri veya deneyimleri anlamak için sayısal olmayan verilerin toplanmasını ve analiz edilmesini içeren, bir problemle ilgili derinlemesine bilgi toplamak veya araştırma için yeni fikirler üretmek için kullanılan bir araştırma türüdür (Yıldırım-Şimşek 2018: 108). Sistematik inceleme ise belirli bir durumu ortaya koymak amacıyla ilgili alanda yapılmış (yayımlanmış) çalışmaların taranarak belirli ölçütlere göre veri kaynağı olarak kullanılması ve incelemeye alınacak verilerinin çözümlenmesi sürecidir (Karaçam 2013:27).

Çalışmanın sınırları XVII. yüzyıl sonlarından başlayıp XX. yüzyıl başlarına kadar gelmektedir. Külliye olarak nitelendiren bu yapılar topluluğundan arşiv kaynakları topluca bahsetmektedir. Taceddin Külliyesi Vakfı dendiğinde içindeki bütün kısımların topluca yönetildiği, gelir ve gider kalemleriyle oluşturulmuş sistemli bir

düzen akla gelmektedir. Böyle bir çalışmanın veri kaynakları; Cumhurbaşkanlığı Arşivi'nin çeşitli fonlarındaki arşiv belgeleri, Ankara Şer'iyye sicilleri, vakıf belgeleri, basılı kitap ve makalelerdir. Araştırmada algıların ve olayların gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik bir süreç izlendiğinden veriler doküman analizi yöntemiyle toplandı. Doküman analizi yönteminde çeşitli belge ve raporlar detaylı biçimde irdelenebilmektedir. Bundan dolayı da özellikle nitel araştırmalarda araştırmacılar doküman analizinden sıkça yararlanmaktadır (Yıldırım-Şimşek 2018:109). Doküman analizinde Osmanlı Arşivi'nden ve Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nden tespit edilen belgeler Türkçe'ye çevrilerek külliye tarihinin ortaya koymaya yardımcı olacaktır.

1. Taceddin Külliyesi Vakfı Yapıları

İstiklal Marşı şairi Mehmed Akif, İstanbul'un İngilizler tarafından işgaliyle birlikte şehri yaşanmaz bulmuştu. Bunun üzerine eşini ve küçük çocuklarını bırakarak büyük oğlu Emin'le birlikte 23 Nisan 1920'de Ankara'ya geldiler (Okay-Düzdağ 2003:433). Akif sadece gazetelerde makaleler ve protestolar yaparak işgale karşı konulamayacağını, Yunanlıların İzmir'e asker çıkarmasında fark etmişti. Bu yüzden Ankara'da oluşturulan harekete katılmalı, millî bir bilinçle vatan müdafaasına girişilmeliydi (Arslan 2011: 366). İstiklal Marşı şairi Mehmed Akif'in Ankara'ya gelişinde bir süre ikamet ettiği Taceddin Külliyesi hakkında hem Osmanlı ve Vakıf arşivlerinden hem de Ankara Şer'iyye Sicilleri'nden detaylı bilgi edinmek mümkündür.

Taceddin Külliyesi'nin doğrudan kuruluş aşamasını anlatan vakfiye bugüne kadar bulunamamıştır. Nitekim Şeyh Taceddin Vakfı'nın vakfiyesinin olmadığı, 27 Rebi'ü'l- evvel 1270/28 Aralık 1853 tarihli belgede; "... Tekke Ahmed Mahallesi'nde Taceddinzâde Mustafa Efendi'nin, Şeyh Paşa Zâviyesi derûnunda bina eylediği cami-i şerif ve zâviyesi vakfının vakfiyesi yok ise de..." şeklinde geçmektedir. Ancak son dönemde araştırmacı Nazif Öztürk, Şeyh Taceddinzâde Külliyesi ve Tekke Ahmet Mahallesi ile ilgili biri zeyl, üçü müstakil vakfiyeden bahsetmektedir. Öztürk'ün bahsettiği vakfiyelere göre Taceddin ailesinin aynı mahallede bulunan Şeyh Paşa Zâviyesi bânisi Şeyh Paşa ile bağı da vardır (AŞS, 49/735: 423).

Taceddin Vakfı'nın kurucusu Taceddinzâde Mustafa Efendi'dir. Taceddinzâde Mustafa Efendi Vakfiyesi'nde belirtilen gelir kalemleri arasında; Ankara'da Esat civarında bir tarafı Mustafa Efendi bahçesi, bir tarafı İsa Balı oğlu Ali Beşe tarlası, bir tarafı bademlik yeri ve diğer bir tarafı İncesu Harkı/Deresi ile sınırlı meyve bahçesi vardır. Vakfiyede bu bahçeden başka, İncesu Deresi kenarında üç kıt'a mülk bağ ile birlikte 90 esedî kuruş nakit paranın varlığı söz konusudur.

Vakfiye şartlarına göre 90 esedî kuruş nakit paranın nemasından elde edilen gelirden günlük iki akçe, cami bitişiğinde inşa edilen türbenin türbedarına verilecekti. Bunun karşılığında türbedar, her gün sabah namazından sonra Kurân-ı Kerim'den iki cüz okuyup bunu, vakıf kurucusunun büyük oğlu merhum İbrahim Çelebi'nin ruhuna hediye edecekti. Ayrıca külliye aydınlatılması için kandil masrafına para ayrıldı (BOA, C. EV, 1270/10201; AŞS, 49/735: 423). O halde Taceddin Vakfı adını taşıyan kurumun doğrudan vakfiye senedi olmadığına kurucu postnişin ailesinin isimlerine yapılmış vakfiyelerden hareketle külliye binalarını anlatmak mümkündür.

a-Cami

Vakıf yapıları içinde sağlam bir şekilde günümüze gelebilen binalardan biri, Müslümanların beş vakit namazlarını ifa ettikleri camidir. Risâle-i Taceddin Velî'de geçen; "*bir kerpici altun, bir kerpici gümüş olsa olur idi, lâkin rızâ yoktur*" ifadesi caminin ilk yapılışı sırasında duvarlarının kerpiç olduğunu göstermektedir. Külliye içerisindeki yapıların en erken tarihli tamir belgesi Sultan I. Abdülhamid Han döneminde aittir. Nitekim H.1261/M. 1845 tarihli belgede, külliye tamire muhtaç kısımları belirtilirken; cami, türbe, dergâh, derviş odaları ve dışarıdaki hazirede bulunan iki türbe ve kasr-ı ebniye belirtilir (BOA, C. EV, 1270/10201).

Taceddinzâde Külliyesi'nin tamiri o dönemde Ankara'daki Hacı Bayram-ı Velî ve Ankara Mevlevihanesi ile birlikte gündeme gelmiştir. Taceddinzâde Külliyesi içindeki hankâh için 2.631 kuruş, türbenin genişletilmesi ve onarım bedeli için 4.965 kuruş ve yukarıda iki oda, alt katta bir kahve ocağını müstemil kasr-ı ebniye

binasının yeniden inşası, derviş odaları ve türbenin tamiri masrafı için 6.015 kuruş olmak üzere 13.611 kuruş tahmini keşif bedeli çıkarıldı (BOA, C. EV, 1270/10201).

Taceddinzâde Külliyesi'nde tamiratın tam olarak ne zaman bitirildiği bilinmemektedir. Ancak, 27 Rebi'ü'l-evvel 1270/28 Aralık 1853 tarihinde Evkaf-ı Hümayun Nezareti müfettişi; "*zâviye-i mezkûr el-yevm mevcud ve mamur olub, iki yüz elli altı senesi ibtidâsından altmış sekiz senesi gayetine değin lâzım gelen muhasebesi rü'yet olunarak defter-i menzumiyesi ileride takdim kılınacak...*" denilmektedir (VGM/EML, C. I, 4/38).

XIX. yüzyılda Evkaf-ı Hümayun Nezareti'nde mülhak bir vakıf olarak işlem gören Taceddinzâde Camii'ne ait sicil kayıtlarında personel ataması ile ilgili çok sayıda belge bulunmaktadır. Ankara Şer'iyeye Sicilleri'nde bulunan sicil kayıtları, Taceddinzâde Vakfı personelinin aynı aileden kişiler arasından devam ettiğini göstermektedir. Cami personeli arasında imam dışında müezzinin olup olmadığı uzun araştırmalardan sonra karara bağlanmıştır (BOA, EV. MKT. CHT, 367/122; BOA, EV. THR, 55/80).

Osmanlı Devleti'nin ağırlaşan mali koşulları Celvetiye tarikatına bağlı hizmet veren Taceddin Külliyesi'ni de arayışa yöneltti. Taceddin Dergâhı'nın mali durumunu ortaya koyan en erken tarihli kayıt, 21 Cemaziye'l-ahir 1177/ 27 Aralık 1763 tarihlidir. Bu tarihte tekke şeyhi Mehmed Efendi, "*fakirü'l hâl ve kesîrû'l- iyâl*" olmaları hasebiyle Ankara Mukataası'ndan kendilerine tahsisat ayrılmasını talep etti. Bunun üzerine 15 akçe tahsisat bağlandı (AŞS, 148/834: 330).

Osmanlı padişahları kendilerine gelen maddi destek taleplerine çeşitli şekillerde karşılık verdiler. Örneğin 2 Rebi'ü'l-âhir 1252/16 Temmuz 1836 tarihinde ise Sultan II. Mahmud Han, kendi vakfından her ay derviş ve gelip giden misafirlere ikram bedeli olarak 200 kuruştahsis etti (BOA, EV. THR, 115/38).

Taceddin Külliyesi'nin sadece mali ihtiyaçları değil aynı zamanda tamir ve bakım ihtiyaçları da padişahlar tarafından karşılandı. Örneğin Sultan Abdülmecid Handevrinde Taceddin Külliyesi'nde kapsamlı bir tamirat yapıldı (BOA, C. EV, 1270/10201).

XIX. yüzyılda hemen hemen Osmanlı coğrafyasının her tarafından gerek vakıf yöneticileri gerekse vakıflarda çalışan personel maaşlarının azlığından "*geçinemiyoruz*" sözleri yüksek sesle söylenmeye ve bu durum; Sadaret'e ve Osmanlı sarayına iletildi. Buna benzer durum Taceddin Vakfı'nda da yaşandı. Gelirlerinin azlığı ve maaşlarının arttırılması için Taceddin Camii personeli Ankara Kadısı'na başvuru yaptı. Şehir kadısı ve bakanlık durumu gözden geçirerek; 4 Şaban 1317/8 Aralık 1899'da Maarif muhasebecisi Said Efendi, Sadık Efendi, Hafız Abdullah Efendi, Hapishane müdürü Yusuf Efendi, Haffafzade Rıfat Efendi ve Maarif katibi Hafız Sadık Efendi ve Feyzullah Ağazade Şükrü Efendi'nin şahitlikleriyle vakıf personelinin; "*...imam Ali Efendi'ye şehri 120 ve hatib Rifat Efendi'ye 100 ve müezzin Halil Efendi'ye 80 kuruş kibel-i şer'den iblağ olunub musakkafât-ı mezburenin gallesinden vazifedârân-ı mumâileyhime her birine hizmetleri mukabilinde i'tâ ve teslim olunması ...*" Ankara Mahkemesi'nde karara bağlandı (AŞS, 309/905: 245). Maaş artışına rağmen vakıf personelinin maaşlarını alamadıkları yine belgelerden anlaşılmaktadır (AŞS, 310/996: 173).

Taceddinzâde Külliyesi içerisindeki cami, türbe ve hazirenin XVII. yüzyıl sonlarında yapıldığı bilinmektedir. Eserin bugünkü hali ise gerek mimari özellikleri ve gerekse kullanılan malzemeler ve hepsinden önemlisi türbe kapısının üzerindeki Sultan II. Abdülhamid Han tuğrası külliye içerisindeki türbenin kapısına konmuştur. Bu kitabe külliye'deki yapıların bir kısmının XIX. yüzyılın sonlarında yapıldığını göstermektedir. Sultan II. Abdülhamid Han'ın ülkenin her tarafını kapsayan imar politikası çerçevesinde; dini ve sosyal yapıların elden geçirildiğine bir örnektir (Erdoğan 2016: 289).

XIX. Yüzyıl sonlarına doğru vakfın finansmanında daha çok paraya ihtiyaç duyuldu. Bunun için bağışçılar devreye girdi. Varlıklı Ankara eşrafının Taceddinzade Vakfı'nı desteklediği görülmektedir. Örneğin H.1311/M.1893-1894'te Bolu Eyaleti müşiri Mehmed Paşa Vakfı'ndan Taceddin Vakfı'na para yardımı yapıldı (BOA, EV. MKT, 2433/43). 29 Rebi'ü'l-evvel 1317/7 Ağustos 1899 tarihli belgede; "*...Teke Ahmed Mahallesi'nde bulunan Şeyh Sinan Zâviyesi ve Üsküdârî Şeyh Aziz Mahmud Efendi hülefâsından merhûm Taceddinzade Mustafa Efendi Câmi'-i şerifiyle zâviyesi vakfının meşihatine ve Bolu Eyaleti müşiri Mehmed Paşa'nın nukûd-ı mevkûfesinin...*" tahsis edildiği ifade edildi (BOA, EV. MKT, 2502/47).

Osmanlı ülkesinde topluma hizmet veren müesseselerin finansman zorluğu yaşaması, padişahların imkanları çerçevesinde sık sık yardımlar göndermesine yol açtı. Bu durumun farklı anlamları vardı. Özellikle II. Abdülhamid Han'ın İstanbul'dan uzakta bulunan müesseselere yardım yapması onun saltanatının bir mesajıydı. Padişahın mesajı, düşmana korku salmak, her zaman teb'anın yanında olduğunu vurgulamaktan ibaretti. Cami, mescit ve medreselere yapılan yardımlar, tekke ve zâviyelere yapılan yardımlara benzemektedir. Dini anlamda derviş ve şeyhlerin halk üzerinde manevi nüfuzu olduğunu çok iyi bilen padişah, ihsanlarla siyasi nüfuzunu geniş kitlelere duyuruyordu (BOA, Y.MTV, 80/166). Diğer yandan padişahın yardımına mazhar olan tekke şeyhleri ve tarikat ileri gelenleri kurulan patronaj ilişkisi sayesinde devlete daha da yaklaştılar (Özbek 2013: 163).

b-Dergâh

Dergâhlar basit yapılar olmadığından etraflarında; bekçi, aşçı, şeyh ve derviş odaları, mescit, mutfak, yemek salonu, tuvalet, hamam ve meydan/zikir alanı vardı. Tekke şeyhleri bağlı bulunduğu tarikatın erkanını buraya gelen müritlerine ifşa ederek tarikatın devamlılığını sağladığından düzenlenen ayinler önem arz ediyordu. Toplu zikirlerin yapıldığı dergâh, tarikat mensuplarınca destekleniyordu. Örneğin 9 Cemâziye'l-âhir 1270/9 Mart 1854 tarihinde; “*dergâh-ı şerifin taâmîyesine it'âm-ı taâm olmak üzere aylık 200 kuruş*” tahsis olunduğu, bu paranın 40 kuruşunun cami hatibi Rifat Efendi'ye verileceği ifade edildi (BOA, EV. MKT. CHT, 85/24; BOA, EV. THR, 115/37).

c- Kasr-ı Ebniye

İslam toplumunda caminin çevresinde oluşmuş binalar manzumesine külliye denmektedir. Bu açıdan bakıldığında, Taceddinzâde Külliyesi'nde; cami, türbe, hazire, mutfak/taamhane, meydan, derviş odaları dışında sonradan inşa edilen selamlık binası bulunuyordu. Bunlardan kasr-ı ebniye olarak ifade edilen selamlık binası, misafir ağırlamak üzere yapıldı (Ayverdi 2011:635). Milli şair Mehmed Akif kasr-ı ebniyede misafir olarak kalmıştır.

Şimdiye kadar yapılan çalışmalarda dergâhın, kasr-ı ebniye/selamlık olarak ifade edilmesi kimi zaman yazarların burayı farklı yorumlamalarına neden oldu (Karaveli 2006: 86). Külliye içerisindeki kasr-ı ebniye, Taceddinzâde Camii imamının kaldığı lojman değildi. Yani bu mekân, imam meşrutası/imama tahsis edilmiş değildi. Şayet imam meşrutası olsaydı belgelerde açıkça ifade edilirdi. Belgelerde “*dergâh ilavesi iktiza eden fevkânî iki oda ve tahtanî bir kahve ocağını müstemil kasr-ı ebniye*” (BOA, C.EV. 1261; BOA, A.MKT, 26/74) şeklinde geçmektedir. Bu durumda belgede bahsedilen iki katlı mekânın üst katında iki oda ve alt katındaki kahve ocağı dergâhı değil tam aksine kasr-ı ebniyeyi anlatmaktadır.

Kasr-ı ebniyeyi, Mehmed Akif'in en yakın arkadaşı Eşref Edip; “*dergâh deyince dervişler, âyinler hatıra gelmesin. Burası eşraftan birinin âdeta selamlık dairesi gibidir. Ufak bir köşk gibi muntazam yapılmış. İçi dışı boyalı, döşenip dayanmış güzel ve geniş bir bahçesi bulunmaktadır. Türlü türlü meyveler, önünde bir şadırvan şırl şırl sular akıyor..*” şeklinde ifade eder (Fergan 1938: 39).

Gelen misafirlerin ağırlanması için kullanılan kasr-ı ebniyeyi Taceddin şeyhi es-Seyyid Hacı Osman Vafi Efendi, H.1261/M.1846 tarihinde yaptırdı (BOA,A.MKT, 26/74). Yapının en önemli tamiri Sultan II. Abdülhamid Han devrinde gerçekleşti. Tamirat için sultan Hazine-i Hassa'dan tahsis ettiği 60.000 kuruşu, H.1310-1319/M. 1893-1902'de gönderdi.

d- Türbe

Anadolu'da kutsallık, insanlık tarihi süresince değişik formlar altında tezahür ettiği için, ziyaret olgusu da kutsalın yaşanması ve tezahür biçimi olarak ortaya çıkmaktadır. Kutsallık düşüncesinin mekân bazında tezahür şekillerinden birinin ziyaret yerleri olan türbelerdir. Taceddinzade Külliyesi içerisinde türbe tamiriyle ilgili kayıtlar genellikle dergâh, cami, derviş odaları ve kasr-ı ebniye ile birlikte geçmektedir. Nitekim H.1261/1845 tarihli belgede, külliye içerisindeki türbenin tamirinden bahsedilir (BOA, C.EV, 1270/10201). Türbe tamiri için kullanılan malzemeler arasında; iyi cins kiremit, taş, cam, çerçeve ve boya vardır. Sultan II. Abdülhamid Han

tarafından yapılan tamiratın yapılış tarihini belirten kitabe türbe kapısı üzerine konmuştur. Sultanın tuğrası altında yer alan dört satırlık kitabe;

“*Tâc-dâr-ı tâc- dârân hazret-i Sultân Hamid
Yapdı bu dergâh-ı Tâceddîn-i tahsine sezâ
Söyledi âhid kulu lafzan tamâm târihini
Bin üç yüz on dokuzda oldu bu câmi binâ*”

şeklindedir.

Taceddinzade Külliyesi içinde bulunan binaların büyük bir kısmı bugün ayakta değildir. 1925 tarihli Ankara imar planı uygulamasında caminin doğusunda bulunan esas hazire, türbe, derviş odaları taamhane, mutfak, haremlük binaları, selamlık binasının bahçesinde bulunan şadırvan ve meyve ağaçları yıkılmıştır. Burada vakıf adına kayıtlı sadece iki parsel kalmıştır. Bunlardan birincisi Ankara Merkez Hayrat Vakıf kütük defterinde 62. Pafta, 275 ada, 26 parselde 1285 metrekare yüzölçümündeki Taceddinzâde Camii ve haziresi vakfiyeye uygun olarak mazbut Taceddinzâde Mustafa Vakfi tüzel kişiliği adına kayıtlıdır 46. Külliye ait ikinci kayıt ise yine bir parsel kayıdır. Hazine Müsteşarlığı’ndan, belediyeye geçen tarihî vakıf taşınmazların yeniden Vakıflar Genel Müdürlüğü’ne dönmesini öngören 7044 sayılı ve 10.09.1957 tarihli kanunun uygulama şeklini gösteren 19.12.1963 tarihli hüküm uyarınca, söz konusu tapunun 62 pafta, 275 ada, 25 parselinde kayıtlı 485 metrekarelik alan, Ankara Valiliği Özel İdaresi’nden, 11.11.1986 tarihinde Vakıflar Genel Müdürlüğü’ne aktarılmıştır. Halen Mehmed Akif Müzesi olarak kullanılan kasr-ı ebniyebinası bu arsa içindedir (Öztürk 2017: 40).

2. Taceddin Dergâhı Şeyhleri

Ankara’da Hamamönü mevkiinde inşa edilen Taceddinzâde Dergâhı, cami ve hücrelerden oluşan yapıların kurucusu Taceddin Mustafa Efendi’dir. Tahsil hayatı sonrasında Bursa’da Kaplıca Medresesi’nde müderrislik yapan Taceddin Mustafa Efendi ardından Ankara’ya müftü olarak tayin edilmiş ve H.1018/1609 tarihinde vefat etmiştir. Ankara Şer’iyye Sicilleri’nde, Şeyh Taceddinzade Mustafa Efendi’den; “*es- Seyyid Şeyh Taceddin Mustafa*” bazen de “*Ankara’da defîn-i hâk-ı ‘itr-nâk olan meşâhir-i eizze-i kirâmdan Taceddin/Taceddinzade Velî kuddise sirruhü’l-âli hazretleri*” şeklinde bahsedilmektedir (BOA, EV.MKT, 2506/56). Daha sonra şeyhlik görevine gelecek olan Ali Selami Efendi, İbrahim Efendi’nin oğlu, Şeyh Taceddinzade Mustafa Efendi’nin torunudur. Şeyh efendinin vefat eden oğlu için tescil ettirdiği vakfiyede, türbedar için 90 kuruşluk paranın gelirinden maaş verilecekti (AŞS, 49/735: 423; Öztürk 2017: 33). Onun *bilâ-veled*/çocuğu olmadan vefatıyla vakıf yönetimi Şeyh Mehmed Efendi göreve getirildi (Öztürk 2009: 231).

XVIII. yüzyıl içerisinde vakfın nasıl yönetildiği tam olarak bilinemese de XIX. Yüzyılda “*hâdimü’l- fukarâ Şeyh Osman Vafi postnişîn-i dergâh-ı hazret-i Taceddin Velî*” olarak zikredilir. Saygın kişiliğiyle Şeyh Osman Vafi Efendi, Dersâdet’e giderek orada bir süre kalmış, tekkenin durumuyla ilgili görüşmelerde bulunarak Evkaf Nezareti’nden 18 Safer 1252/4 Haziran 1836’da 200 kuruş tahsisat almıştır (BOA, EV.MKT, 1427/125).

Zahir ve batın bilgilere sahip olan Şeyh Osman Vafi Efendi, Safer 1258/Mart 1842’de Ankara Müftülüğü görevine getirilmiştir (BOA, A.MKT, 26/74). Bu dönemde TaceddinDergâhı şeyhliği ve müftülük görevlerini uhdesinde bulunduran Osman Vafi Efendi, “*hilâf-ı rıza harekete ibtidar*” eylediği gerekçesiyle iki yıl Kayseri’de sürgün cezasına çarptırıldı. Şeyh efendiye atfedilen suçun tam olarak ne olduğu belgelerden anlaşılammaktadır (Öztürk 2009:243).

Aile fertlerinin Sadarete’ye yazdıkları mektuplarda durumlarını ifade ederek babalarının affedilmesini istediler. Sadarete yapılan arzda; “*... ailesi ve çocuklarının mahzun oldukları, kendilerinin de pişman olduğu ve islâh-ı nefis ettiği; şayet merhameten affedilirse, kendi halinde evinde padişah hazretlerinin saltanatının devamı için duaya müdâvemet...*”edeceği belirtildi (BOA. C.EV, 1245/7429). Bunun üzerine Taceddin Dergâhı Şeyhi Osman Vafi Efendi, mahkûm edilişinden 100 gün sonra affedildi.

Şeyh Osman Vafi Efendi, 27 yıllık şeyhlik görevinden sonra H.1270/1853’te 78 yaşında iken vefat etti.Onun yerine oğlu Mehmed Şerif Galip geçti (BOA, C.EV, 149/7429; BOA, C.EV, 1270/10201). Şeyh

Mehmed Şerif Galip Efendi'nin küçük yaşta olması nedeniyle dergâhta sülehadan Hanif bin Mehmed'in vazife görmesine yol açtı.

Osmanlı padişahı II. Mahmud'un Taceddin Külliyesi içerisindeki dergâhta halka nasihatlerde bulunan Şeyh Osman Vafi Efendi'nin oğlu Şeyh Mehmed Şerif Galip Efendi'ye ayrıca 200 kuruş tahsis etti. Şeyh Mehmed Şerif Galip Efendi, 29 Cemaziye'l-evvel 1270/27 Şubat 1854 tarihinde yazılan berat ile 200 kuruşluk tahsisatın sahibi oldu (AŞS, 262/948: 320).

Taceddin Külliyesi'nde bulunan cami, dergâh, türbe ve yönetim işlerinde istihdam edilen personeli vardı. Bunlar arasında bulunan mütevellî gelir-gider ve yönetim işleriyle; şeyh efendi misafirleri kabul etme ve müritlere dua ve zikir yaptırmakla ilgilenirdi. Türbede bulunan türbedâr, türbenin işlerinden sorumluydu. Camide görevli imam namaz kıldırmakta; müezzin ezan okumakta, hatip ise dini konuşmalar yapmaktaydı. Taceddin Külliyesi'ndeki personel sayısı XIX. yüzyılda bir miktar artmıştır. Örneğin cüzhân adı altında çok sayıda yeni görev ihdas edilmiştir. Bunlar kimi zaman vâkif adına kimi zaman da başışta bulunan hayırseverlerin kendisi veya yakınları adına Kurân-ı Kerim tilâvet ettiler. Sadece Bolu Eyalet müşiri Mehmed Paşa iki cüz okuyucu görevlendirip görev karşılığı günlük 80 akçe almalarını şart koştu (BOA.EV.MKT.CHT.370/22).

Vakıflarda vazife olarak ifade edilen bu görevler görev tanımı vakfiyede açıkça belirtildiğinden karışıklığa sebep olmazdı. Geleneksel Osmanlı sisteminde ilmiye sınıfı görevlerinin babadan oğula intikal etmesi belgelerde kendisini göstermektedir. XIX. yüzyılda malî koşulların kötüleşmesi vakıf personelinin aynı birden fazla vakıfta farklı görevler üstlenmesine yol açtığından bununla ilgili şikâyetler yine belgelerde tekrar etmektedir.

Sonuç

XVII. sonlarından itibaren kayıtlarda geçmeye başlayan Taceddin Vakfı, günümüze kadar varlığını sürdürdü. Kurulduğu dönemde hem şeyh ve dervişlerin hem de gelip-giden misafirlerinin rızıklarını sağlayan vakıf, zaman zaman mali krizlere girdi. Gelir-gider esasına dayanan vakıf bütçesi sosyal hayatta yaşanan iç karışıklıklar, savaşlar, enflasyon, işsizlik ve bunlara bağlı olarak ortaya çıkan huzursuzluklardan etkilendi. Mali sorunları aşabilmek için Osmanlı padişahlarının ve devlet adamlarından yardım talebinde bulundu. II. Mahmud, Abdülmecid ve II. Abdülhamid, Taceddin Vakfı'na yaptığı tahsisatlarla bütçeye katkıda bulundular. Ayrıca şehir ileri gelenlerinin yaptıkları ihsanlarla daha rahat faaliyet yürütebilen Taceddin Dergâhı personel maaşı, yeme içme ve ısınma aydınlatma masraflarını karşılayabildi.

Celvetiye tarikatı geleneği; padişaha, devlet adamlarına yakın olmayı tarikat erbabı için yakıcı bir ateş olarak ifade etse de XIX. Yüzyılda ortaya çıkan finansman sorunu Taceddin şeyhlerinin padişahlardan yardım istemesine yol açtı. Esasında bu durum, devlet-tekke ilişkilerinin gelişmesine zemin hazırladı. Her ne kadar Şeyh Osman Vafi Efendi gibi mahkeme tarafından cezalandırılanlar olsa da genel olarak Osmanlı merkezî yönetimiyle sorun yaşamadıkları, ihtiyaçlarının karşılandığı, devlet yöneticileri tarafından saygı gösterildiği anlaşılmaktadır. Taceddin Vakfı'nın kurulduğu bölgenin ayrıcalıklı ve nüfuzlu vakfı olduğu belgelerde, Hacı Bayram-ı Velî Dergâhı ve Ankara Mevlevihanesi ile zikredilmesinden anlaşılmaktadır.

“*Sessiz yaşadım, kim beni nereden bilecektir*” diyen Mehmed Akif'in Millî Mücadele'ye katılmak üzere trenle, Ankara'ya gelerek Taceddin Vakfı'na ait kasrı ebnîye binasında misafir olması tesadüf değildir. Onu, Taceddin Vakfı'nın misafirhanesine getiren Balıkesir Mebusu Hasan Basri Bey olduğuna göre, Celvetiye Tarikatı'nın misafirhanesini daha önceden biliyor olmalıydılar. Türk tarihi ve Türkiye Cumhuriyeti tarihi açılarından Taceddin Külliyesi yeni bir başlangıca, İstiklal Marşı'nın yazıldığı mekâna ev sahipliği yapmıştır. Külliye'nin bilinirliğide burada bir süre ikamet eden İstiklal şairimiz Mehmed Akif vearkadaşlarıyla yakından ilgilidir.

Toplumun önde gelen liderlerinin faaliyetleri gibi sözleri de yeni nesiller tarafından takip edilmektedir. Zira onların davranış ve sözleri; ders vericesine toplumu eğitmek, toplumun değerlerini yeni nesillere aktarmak için gündemde tutulmalıdır. Bu yüzden inandığı ve savunduğu dünya görüşünü doğruluk dürüstlük vatan bilinci ve dini değerlere saygı üzerinden inşa eden Akif, Taceddin Külliyesi'nin ruhunu yansıtan halk şairidir.

Bibliyografya

1. Osmanlı Arşivi Kaynakları: (BOA.)

BOA, A. MKT, 26/74.

BOA, C.EV, 149/7429; 1245/7429; 1270/10201; 1261/11.

BOA, EV. MKT, 2433/43; 2502/47; 2506/56; 1427/125.

BOA, EV. MKT. CHT, 367/122; 85/24.

BOA, EV. THR, 55/80; 115/37; 115/38.

BOA, Y. MTV, 80/166.

2. Ankara Şer'iyeye Sicilleri: (AŞS.)

AŞS, 49/735; AŞS, 148/834; AŞS. 239/925, AŞS. 256/942; AŞS. 257/943, AŞS. 262/948, AŞS. 264/950; AŞS, 262/948; AŞS, 309/905; AŞS, 310/996.

3. Vakıflar Arşivi Kaynakları(VGM.)

VGM/EML, C. I, 4/38

4. Basılı eserler

Arslan, F. (2011). “Bir Cemiyet Mistiği: Mehmed Âkif”, *Mehmed Âkif Milli Mücadele ve İstiklal Marşı*, Ankara: Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları, ss. 365-373.

Ayverdi, İ, (2011). *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul: Kubbealtı Yayınları.

Doğan, D. M. (2010). “İki Hayatî Savaş İki Büyük Şâir; Çanakkale Şehitlerine ve Sakarya Türküsü”, *Mehmed Âkif Edebiyat ve Düşünce*, Ankara: Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları, ss.166-186.

Erdoğan, A. (2016).*Şehr-i Kadîm II*, Ankara: Büyükşehir Belediyesi Basın Yayın ve Halkla İlişkiler Dairesi Başkanlığı Yayınları.

Erdoğan, A. (2016).*Şehr-i Kadîm III*, Ankara: Büyükşehir Belediyesi Basın Yayın ve Halkla İlişkiler Dairesi Başkanlığı Yayınları.

Fergan, E.E. (1938). *Mehmed Akif: Hayatı, Eserleri ve Yetmiş Muharririn Yazıları*, C.III, İstanbul.

Karaçam, Z. (2013). “Sistemik Derleme Metodolojisi: Sistemik Derleme Hazırlamak İçin Bir Rehber”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 6(1), ss. 26-33.

KaraVelî, O. (2006). *Bir Ankara Ailesinin Öyküsü*, İstanbul: Doğan Egmont Yayınları.

Şapolyo, E. B. (1958). “Ankara'nın Meşhur Eski Simalarından Şeyh Taceddin Sultan”, *Ankara Belediye Dergisi* XIX, Ankara, ss. 23-24.

Şapolyo, E. B. (2013).*Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi*, İstanbul: Milenyum Yayınları.

Ocak, A. Y. (1978). “Zâviyeler”, *Vakıflar Dergisi*, C.XII, Ankara, ss. 247-269.

Okay, O-E. Düzdağ. (2003), “Mehmed Âkif Ersoy”, *TDVİA*. XXVIII, Ankara, ss.432-439.

- Öztürk, N. (2009). “Mehmed Akif’in içerisinde İstiklal Marşı’nı yazdığı Kasr-ı Ebniye’yi inşa ettiren TaceddinDergâhı Şeyhi Osman Vafi Efendi”, *Mehmed Akif Ersoy Edebi ve Fikrî Akımlar*, Ankara:Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları, ss. 16-43.
- Öztürk, N. (2011). “İstiklal Marşı’nın Yazıldığı Mekân TaceddinDergâhı’nda Marifet Eğitimi”, *Mehmed Akif Milli Mücadele ve İstiklal Marşı*, Ankara: Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları.
- Öztürk, N. (2017). “İstiklâl Marşı’nın Yazıldığı Mekân TaceddinDergâhı’nın Vakfiyesi Bulundu”, *80 Yıl Sonra Mehmed Akif Ersoy*, Ankara: Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları, ss. 25-44.
- Özbek, N. (2013). *Osmanlı İmparatorluğu’nda Sosyal Devlet*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yıldırım A. H. Şimşek. (2018).*Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (11. Baskı), Ankara.
- Yılmaz, H. K. “Celvetiyye”, *TDVİA*, C.VII, Ankara 1993, ss. 273-275.
- Yılmaz, H. K. (2015). “Celvetiyye”, *Türkiye’de Tarikatlar Tarih ve Kültür*, ed. S. Ceyhan, İstanbul: İsam Yayınları, ss. 929- 978.